

Pionieren, een momentopname

In de wereld van gemeentestichting is een hausse aan vernieuwende projecten gaande, die geen eendagsvliegen blijken te zijn. Juist omdat pioniersarbeid vaak ‘*on the cutting edge*’ wordt verricht, kunnen we er van leren. Dit themanummer van *Handelingen* biedt zicht op een boeiend proces van kerkvernieuwing en wil bijdragen aan de doordiening van kerk-zijn.

In 2008 verschijnt het boek *Als een kerk (opnieuw) begint. Handboek missionaire gemeenschapsvorming*. Het boek richt de aandacht op de wereld van kerkelijke pioniers. Na een (kerk)historische schets rond gemeentestichting worden tien projecten in beeld gebracht en aansluitend volgen reflecties aangaande praktisch-theologische kwesties die bovenkomen wanneer nieuwe vormen van geloofsgemeenschap worden gezocht en ontwikkeld.

Van de tien beschreven voorbeelden van gemeentestichting zijn er medio 2017 acht nog steeds in de lucht en soms zelfs uitgegroeid tot een grote geloofsgemeenschap. Eén heeft iets als een herstart meegemaakt onder een andere naam, slechts één is definitief gestopt. Het gaat hier dus niet om eendagsvliegen. Dat spoort met Brits onderzoek onder zogenaamde *Fresh Expressions* waarin een lage *mortality rate* wordt gemeld (Jackson 2015, 169).

Breed protestants front

Als een kerk (opnieuw) begint markeert het begin van wetenschappelijke reflectie op de zoektocht naar kerkelijke vernieuwing in de vorm

< *Santiago de Compostella, Spanje*

van pioniersarbeid. Opmerkelijk daarbij is dat met name een aantal kleinere orthodox-protestantse kerken hier het voortouw nemen. Later volgt de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), die het pionieren een fundamentele plaats geeft binnen haar zoektocht naar missionair kerk-zijn. Daar waar vrijwel alle budgetten naar beneden worden bijgesteld, wordt de begroting voor missionair werk verhoogd.

De ambities daarbij zijn niet gering; volgens het beleidsplan *Met hart en ziel* van de Diens-tenorganisatie uit 2012 moeten er in 2016 niet minder dan honderd pioniersplekken zijn. Uiteindelijk zijn het er eind 2016 84 (PKN-rapport *Op hoop van zegen*) en staat de teller medio 2017 in de buurt van de honderd. Aandacht is er daarbij ook voor monastieke vormen van geloofsgemeenschap (Israël 2015).

Ook binnen bijvoorbeeld de Unie van Baptistengemeenten heeft pioniersarbeid een hoge vlucht genomen (Blok 2016). We zien over een breed protestants front kerken zoeken naar nieuwe gestalten van geloofsgemeenschap en presentie.

Het genoemde PKN-rapport *Op hoop van zegen* is bedoeld als tussenbalans van acht jaar pionieren binnen de Protestantse Kerk. In dit

>

rapport worden ook tal van inhoudelijke en organisatorische uitdagingen op tafel gelegd. In dit nummer van *Handelingen* nemen we een aantal van die thema's op. We kunnen pioniersprojecten zien als de *Research & Development*-afdeling van de kerken. Juist omdat pioniersarbeid vaak 'on the cutting edge' wordt verricht, kunnen we er van leren.

Rooms-katholieke aandacht

Pionieren lijkt vooral een protestantse bezigheid te zijn. In ieder geval zien we op rooms-katholiek erf maar weinig soortgelijke ontwikkelingen. Pionieren lijkt ook geen speerpunt te zijn van de kerkelijke leiding. Dat betekent overigens allerminst dat er geen interesse in is.

Illustratief is hier het recente boek van Petra Stassen en Ad van der Helm, *God is verhuisd* (2016). In dit boek richten ze zich vooral op de Rooms-Katholieke Kerk, maar er is ook substantiële aandacht voor vernieuwingsbewegingen binnen de Protestantse Kerk. In dat kader besteden de auteurs ook aandacht aan de pioniersprojecten.

Omdat alle kerken uitgedaagd worden om tot vernieuwing te komen, is deze aandacht toe te juichen. Daarom hebben we in dit nummer van *Handelingen* ook nadrukkelijk gezocht naar auteurs die vanuit hun rooms-katholieke achtergrond kunnen bijdragen aan de noodzakelijke reflectie op de zoektocht naar kerkelijke vernieuwing.

Openingsartikel

Het openingsartikel is van de hand van de missioloog Stefan Paas. Het is gebaseerd op zijn in 2016 verschenen boek *Church Planting in the Se-*

cular West. Hij onderscheidt drie typen motivatie voor het komen tot nieuwe geloofsgemeenschappen: confessionele zuiverheid, (kwantitatieve) groei en innovatie. Zijn eigen betrokkenheid bij de wereld van kerkplanting wordt vooral gevoed vanuit die laatste motivatie. Paas ziet pioniersplekken als belangrijke experimenteerplekken om tot kerkvernieuwing te komen.

Overzichtsbijdragen

Vervolgens wordt in twee artikelen een overzicht gegeven van de stand van zaken binnen twee kerken in Nederland. Martijn Vellekoop vat het al genoemde PKN-rapport *Op hoop van zegen* samen. Menco van Koningsveld geeft een overzicht van vernieuwing binnen de Rooms-Katholieke Kerk (RKK) in Nederland.

Daar waar binnen de PKN de pioniersarbeid sterk wordt gestimuleerd vanuit de landelijke kerk, is binnen de RKK het beeld veel diffuser en is er beleidsmatig gezien minder systematische ondersteuning vanuit de bisdommen.

Reflecties

We vervolgen het nummer met een viertal reflectie-artikelen. De eerste bijdrage daarbinnen staat dicht op de praktijk en is van de hand van promovenda Marinka Verburg. Zij vraagt aandacht voor de dimensie van (geloofs)-gemeenschap in pioniersgemeenschappen. Binnen de groep van kerkelijke initiatiefnemers bestaan uiteraard ideeën over wat (geloofs)-gemeenschap is. Langs de weg van etnografisch onderzoek heeft ze echter ook willen peilen wat (geloofs)gemeenschap voor de deelnemers zelf betekent. De eerste resultaten van het onderzoek zijn in zekere zin ontvullend. Deel-

nemers beleven zeker gemeenschap, maar zijn daar lang niet altijd ook echt op uit. Ze komen vaak primair voor activiteiten.

Het tweede artikel neemt ons wat verder mee naar een buitenperspectief. Liesbeth Pulinckx staat stil bij de receptie van de anglicaanse *Fresh Expressions*-beweging binnen de Rooms-Katholieke Kerk in Vlaanderen. Hoeveel ruimte en energie is er voor nieuwe gestalten van geloofsgemeenschap binnen de bestaande kerk, zowel op het grondvlak als bij de kerkelijke leiding? Pulinckx benadrukt het belang van authenticiteit en het bijhouden van woord en daad. Beleidsmatig is er de noodzaak minder centralistisch te gaan denken. Op dat punt vindt ze paus Franciscus aan haar zijde.

Een derde reflectie betreft het hogere systeemniveau van de relatie tussen de moederkerken en gemeentestichtingsprojecten. Het is geschreven door Henk Geertsema en Hans Schaeffer, beiden verbonden aan de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), een van de kleinere orthodox-protestantse kerkgenootschappen in Nederland. Binnen dit kerkgenootschap is de pioniersbeweging al vroeg gestimuleerd. Een centraal begrip in hun artikel is 'liminaliteit' (Victor Turner). Pioniersprojecten blijken vaak expressie te zijn van de transitiefase waarin kerken zich bevinden. Nieuwe vormen van kerk-zijn komen als een boemerang terug bij de bestaande kerken. Ze stellen indringende en soms ook ongemakkelijke vragen.

Een laatste reflectieve bijdrage zoomt nog wat verder uit. Nadine van Hierden en Sake Stoppels beschrijven vooral de plaats van pioniersplekken binnen denominaties en hun relatie tot bestaande geloofsgemeenschappen. In hoeverre is 'a mixed economy' mogelijk en wenselijk? Zij borduren

verder op Turners concept van liminaliteit.

Dit *Handelingen*-nummer biedt een momentopname in een boeiend proces van kerkvernieuwing. Zo wil het bijdragen aan de doordenking van kerk-zijn voorbij elke vanzelfsprekendheid.

Literatuur

Blok, O. (red.) (2016). *Avontuur van geloof. Praktijkverhalen van gemeentestichting met reflectie voor heel de kerk*. Baptistica Reeks nr. 11. Amsterdam: Baptistenseminarie.

Israël, R. (2015). *Monastiek pionieren. Een verkenning*. Als pdf te downloaden: www.protestantsekerk.nl/geroepen-tot/missionair-werk/pionieren-verdieping/downloads#recommendationform (26 januari 2017).

Jackson, B. (2015). *What Makes Churches Grow?* London: Church House Publishing.

Noort, G. e.a. (2008). *Als een kerk (opnieuw) begint. Handboek missionaire gemeenschapsvorming*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Paas, S. (2016). *Church Planting in the Secular West. Learning from the European Experience*. Grand Rapids: Eerdmans.

Protestantse Kerk (2017). *Op hoop van zegen. Ontwikkelingen, geleerde lessen en uitdagingen na acht jaar pionieren*. Utrecht: Protestantse Kerk in Nederland.

Stassen, P. & Helm, A. van der (2016). *God is verhuisd. Naar nieuwe gelovige gemeenschappen*. Heeswijk: Berne Media.

Hans (dr. J.H.F.) Schaeffer is universitair hoofddocent Praktische Theologie aan de Theologische Universiteit Kampen.
jhfschaeffer@tukampen.nl

Sake (dr. S.) Stoppels is universitair docent Praktische Theologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en wetenschappelijk beleidsmedewerker binnen de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland.
s.stoppels@vu.nl